

پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری از دید جامعه‌میزبان (مطالعه موردی: محلات دربند و درکه شهر تهران)^۱

علی‌اصغر سعیدی، دانشیار گروه توسعه و سیاستگذاری اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
زهرای فرضی‌زاده^۲، استادیار گروه توسعه و سیاستگذاری اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
سهیلا تاسا، کارشناس ارشد رشته برنامه‌ریزی گردشگری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۳/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۸/۱۲

چکیده

هدف این پژوهش، مطالعه پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری از دید جامعه‌میزبان در محلات دربند و درکه شهر تهران با روش کیفی است. افراد مورد مطالعه که ۱۸ نفر از ساکنان بومی، صاحبان واحدهای پذیرائی و مسئولان محلی بودند، با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، مشاهده مشارکتی و غیرمشارکتی و برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. با تحلیل داده‌ها، ۱۶۷ مفهوم، ۱۷ مقوله فرعی و ۴ مقوله اصلی به دست آمد. به علت شباهت محلات مورد مطالعه به لحاظ موقعیت جغرافیایی و جاذبه‌های موجود، توسعه گردشگری در این نواحی، پیامدهای شبیه به هم با اندکی تفاوت بر جای گذاشته است. در حوزه اقتصادی، گردشگری موجب افزایش درآمد، اشتغال‌زایی، تغییر منبع معیشت، درآمدهای کاذب پارکبانان و سودجویی برخی صاحبان رستوران‌ها از گردشگران خارجی شده است. گسترش تعاملات اجتماعی، شیوع برخی ناهنجاری‌های اجتماعی، مهاجرپذیری و ازدحام و شلوغی نیز از پیامدهای اجتماعی هستند. از نظر فرهنگی نیز به گسترش تبادلات فرهنگی و یادگیری زبان انگلیسی کمک شده و تا حدودی تضاد فرهنگی بین جوامع میزبان و مهمان پدید آمده است. آلودگی‌های زیست‌محیطی، لطمه به پوشش گیاهی و حیات‌وحش، تغییرات کالبدی، تغییر کاربری اراضی، تلاش برای گسترش و ارتقاء رستوران‌ها نیز در زمره پیامدهای زیست‌محیطی قرار می‌گیرند.

کلیدواژه‌ها: پیامدهای اجتماعی، پیامدهای فرهنگی، پیامدهای زیست‌محیطی، دربند، درکه

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد خانم سهیلا تاسا با عنوان «مطالعه پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری از دید جامعه‌میزبان در محلات دربند و درکه شهر تهران» در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران است که با راهنمایی آقای دکتر سعیدی و مشاوره خانم دکتر زهرای فرضی‌زاده انجام شده است.

مقدمه

گردشگری در بستری متشکل از محیط طبیعی، اجتماعی و فرهنگی شکل می‌گیرد. هر یک از این محیط‌ها به نوعی بر گردشگری تأثیر می‌گذارند و از آن تأثیر نیز می‌پذیرند. هدف این پژوهش، مطالعه پیامدهای توسعه گردشگری در دو محله دربند و درکه در تهران است. پیامدها را می‌توان به اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی تقسیم کرد. هنگامی‌که جامعه‌ای تبدیل به مقصد گردشگری می‌شود، کیفیت زندگی، روابط خانوادگی، آداب‌ورسوم، الگوهای رفتاری و بسیاری از مؤلفه‌های اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی تحت تأثیر قرار می‌گیرند. تاکنون گردشگری بیشتر از دیدگاه اقتصادی مورد توجه بوده و آثار اقتصادی آن عمده‌ترین مبنای سیاست‌گذاری‌ها در این زمینه بوده (تقدیسی و همکاران، ۱۳۹۱) و تمرکز مطالعات گردشگری بر جنبه اقتصادی، موجب غفلت از سایر جنبه‌های این پدیده شده است. در حالی که گردشگری نه تنها از جنبه اقتصادی اهمیت دارد، بلکه با مشخص شدن ابعاد گوناگون آن، بخشی از توجه سیاست‌گذاران به سمت مسائل فرهنگی و اجتماعی آن نیز معطوف شده است.

گرچه موفقیت صنعت گردشگری و بازدید مجدد از مقاصد گردشگری به کیفیت خدمات ارائه‌شده به گردشگران بستگی دارد، اما نیازمند حمایت و مهمان‌نوازی ساکنان محلی نیز است (کریمی، ۱۳۹۰). شهر تهران به لحاظ دارا بودن جلوه‌های فرهنگی منحصر به فرد معماری، تاریخ و هنر همواره مورد توجه گردشگران داخلی و خارجی بوده است. همچنین به لحاظ موقعیت آن به عنوان پایتخت ایران و تمرکز بسیاری از زیرساخت‌ها و امکانات، اهمیت ویژه‌ای در گردشگری دارد. نواحی کوهستانی واقع در تهران مانند دربند و درکه از جاذبه‌های گردشگری محسوب می‌شوند که توجه بسیاری از گردشگران را به خود معطوف می‌کند. بر اساس بررسی‌های اولیه به نظر می‌رسد گردشگری آثاری بر زندگی ساکنان بومی محلات مذکور داشته که موجب بروز واکنش‌هایی از سوی آنان شده است و نیاز به بررسی و فهم عمیق‌تر پیامدهای گردشگری در این محلات احساس می‌شود. با توجه به اینکه اهداف توسعه گردشگری در درجه اول بیشتر اقتصادی هستند و از آنجایی که در پژوهش‌های پیشین، آثار توسعه گردشگری از دیدگاه جامعه‌میزبان در نواحی کوهستانی دربند و درکه مطالعه نشده است؛ پژوهش حاضر با هدف مطالعه پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری در محلات مذکور از نگاه جامعه‌میزبان در پی پاسخ

به این پرسش است: پیامدهای اجتماعی و فرهنگی، و زیست محیطی توسعه گردشگری و ورود گردشگران در محلات دربند و درکه تهران چیست؟

پیشینه پژوهش

طی چند دهه گذشته مطالعات متعددی درباره سنجش دیدگاه‌ها و ادراکات جامعه محلی در مورد توسعه گردشگری در جوامع میزبان در مناطق مختلف جهان انجام شده است. با توجه به حجم عظیم پژوهش‌های انجام شده در این زمینه، ترجیحاً تعداد محدودی از پژوهش‌ها در دو دسته مطالعات داخلی و خارجی در ادامه مرور شده‌اند (جدول ۱).

جدول ۱. پژوهش‌های پیشین

نام محقق و سال	عنوان تحقیق	روش تحقیق	یافته‌های تحقیق
امینی و زیدی، ۱۳۹۴	تأثیرات فرهنگی گردشگری در مناطق روستایی از دید جامعه محلی در روستای ایبانه	کمی	تعامل و انسجام اجتماعی، مبادلات فرهنگی، توجه به میراث فرهنگی، کالایی شدن فرهنگ محلی، واگشت‌های فرهنگی در سطح روستا
شفیعی و محمدی، ۱۳۹۳	بررسی تأثیرات توسعه گردشگری بر جامعه میزبان: نمونه موردی شهر چادگان	کمی و کیفی	افزایش اشتغال و قیمت زمین، ارتقای فرهنگ عمومی، افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی و فاصله طبقاتی، آلودگی صوتی، آب و خاک، نادیده گرفتن مشارکت جامعه محلی در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری
سجادی و احمدی، ۱۳۹۲	ارزیابی آثار گردشگری روستایی شهرستان فومن از دیدگاه جامعه روستایی	کمی	افزایش درآمد، توسعه زیرساخت‌ها، اشتغال زنان و جوانان روستایی، تخریب محیط زیست، آلودگی‌های زیست محیطی، تخریب فرهنگی، تجمل‌گرایی و شکاف اقتصادی
جعفر، رسولی‌منش و اسماعیل، ۲۰۱۵	آثار اجتماعی - فرهنگی درک شده از گردشگری و مشارکت ساکنان محلی	کمی	افزایش درآمد خانوار، بهبود زیرساخت‌ها، حفظ فرهنگ محلی، تقویت غرور ساکنان، حفظ هویت فرهنگی، تغییر سبک زندگی، مصرف مواد مخدر، افزایش جرم‌وجنایت
نورای ^۲ ، ۲۰۱۳	ادراک جامعه میزبان از آثار گردشگری در ترکیه	کمی	اشتغال‌زایی، بهبود فرصت‌های کسب‌وکار، بهبود کیفیت زندگی، توسعه سرمایه‌گذاری در حوزه گردشگری، افزایش امکانات فرهنگی، تخریب محیط زیست طبیعی
احمد ^۳ ، ۲۰۱۰	تأثیر گردشگری در بازار کوکس در بنگلادش	کمی و کیفی	افزایش نرخ سواد، افزایش زیرساخت‌های لازم برای مردم محلی، رونق انواع فعالیت‌های فرهنگی، اشتغال‌زایی، افزایش فرصت‌های سرمایه‌گذاری، تغییر در سبک زندگی سنتی، افزایش قیمت کالاها و خدمات، نابودی منابع طبیعی، افزایش ترافیک

1. Jaafar, Rasoolimanes & Ismail
 2. Nuray Turker
 3. Ahammed

ادامه جدول ۱. پژوهش‌های پیشین

نام محقق و سال	عنوان تحقیق	روش تحقیق	یافته‌های تحقیق
لانگ ^۱ ، ۲۰۱۰	آثار اجتماعی توسعه گردشگری در جزیره هاینان چین	کمی	اگرچه توسعه گردشگری و ورود گردشگران باعث رونق اقتصادی آنجا شده، اما در عین حال پیامدهایی مانند کالایی شدن فرهنگ گردشگران، تغییر هویت ساکنان محلی، جابجایی بیش از حد بومیان، وابستگی بیش از حد به صنعت گردشگری و افزایش سطح قیمت‌ها را در پی داشته است.
وانگ و پفیستر ^۲ ، ۲۰۰۸	نگرش ساکنان به گردشگری و منافع به‌دست آمده در یک جامعه روستایی	کمی	بهبود زیرساخت‌ها، تجدید حیات در مرکز شهر، بهبود کیفیت خدمات عمومی، افزایش فرصت‌های تفریحی و بهبود کیفیت زندگی
آندرک، ولنتاین، نئوف و وگت ^۳ ، ۲۰۰۵	ادراک ساکنان از آثار گردشگری	کمی	ایجاد زمینه‌های اشتغال، افزایش درآمدهای مالیاتی، بهبود کیفیت زندگی، احساس تعلق و غرور، حفظ منابع طبیعی و فرهنگی، توسعه حمل‌ونقل عمومی، ازدحام، ریخت‌وپاش زیاده، اختلاف بین گردشگران و میزبانان
لیو و وار ^۴ ، ۱۹۸۶	نگرش ساکنان به آثار گردشگری در هاوایی	کمی	ایجاد مشاغل، افزایش استانداردهای سطح زندگی، دیدار با گردشگران به عنوان تجربه‌ای باارزش، تبادل فرهنگی و درک بهتر از جهان، تشویق مردم محلی به انجام فعالیت‌های فرهنگی، کنترل آثار زیست‌محیطی توسط دولت و بهبود امکانات عمومی از جمله مزایای گردشگری هستند. گسترش گردشگری پیامدهایی مانند افزایش هزینه‌های زندگی، افزایش جرم‌و-جنایت و مشکلات ترافیک را نیز به همراه داشته است.

منبع: یافته‌های پژوهش

امینی و زیدی (۱۳۹۴) به ارزیابی آثار فرهنگی گردشگری از دید ساکنان روستای ابیانه پرداختند. نتایج تحقیق آنها نشان داد که گسترش گردشگری، تأثیرگذاری فرهنگی معنی‌داری بر آداب‌ورسوم محلی، انسجام اجتماعی، توجه به میراث فرهنگی و واگشت‌های فرهنگی در سطح روستا داشته است. توسعه گردشگری فرهنگ محلی را با تهدیدهایی مواجه کرده، اما گسست‌های فرهنگی ایجادشده در سطوح

1. Long

2. Wang & Pfister

3. Andereck, Valentine, Knopf & Vogt

4. Liu & Var

بحرانی و جبران‌ناپذیری نبوده‌اند. در سال ۱۳۹۳ نیز در پژوهش قربانی و همکارانش، آثار منفی توسعه گردشگری بر روستای کندوان در آذربایجان شرقی بررسی شده است. بر اساس یافته‌های تحقیق فوق، آثار توسعه گردشگری بر اساس نتایج تحلیل عاملی، در شش عامل یعنی تغییرات منفی در آداب و رسوم سنتی روستا، فعالیت اقتصادی و شکاف درآمدی، فصلی شدن درآمد و افزایش قیمت کالا، شرایط اکولوژیکی، از بین رفتن ابنیه و آثار تاریخی و افزایش آلودگی‌های زیست‌محیطی فرار گرفت. بیشترین آثار منفی توسعه گردشگری، در حوزه اجتماعی و فرهنگی (عامل اول) و کمترین آثار منفی نیز در حوزه زیست‌محیطی (عامل ششم) بوده است. سجادی و احمدی (۱۳۹۲) نیز با توزیع پرسشنامه بین ۱۹۸ نفر از ساکنان شهرستان فومن، آثار گردشگری روستایی را ارزیابی کردند. بر اساس یافته‌های پژوهش، گردشگری در شهرستان فومن در اشتغال زنان و جوانان روستایی، تخریب محیط‌زیست، آلودگی‌های زیست‌محیطی، تخریب فرهنگی، تجمل‌گرایی، شکاف اقتصادی، اشتغال در زمان‌های بیکاری و کم‌کاری، افزایش درآمد و توسعه زیرساخت‌ها تأثیرگذار بوده است. در پژوهشی دیگر جعفر و همکارانش^۱ (۲۰۱۵) آثار اجتماعی- فرهنگی توسعه گردشگری و رابطه بین ادراک ساکنان از این آثار و مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با گردشگری در لانگ‌کاوی‌ایسلند در مالزی را بررسی کردند. نتایج نشان داد رابطه مثبت و معنی‌داری بین نگرش مثبت و منفی ساکنان و مشارکت آن‌ها وجود دارد. «تأثیر گردشگری در بازار کوکس در بنگلادش» عنوان پایان‌نامه شیخ‌صالح احمد^۲ در سال ۲۰۱۰ است. در این تحقیق ساکنان در درجه اول منافع اقتصادی گردشگری را به رسمیت شناختند و پیامدهای منفی آن را نیز بیان کردند. افزایش نرخ سواد، افزایش زیرساخت‌های لازم برای مردم محلی، افزایش جرم‌وجنایت، تغییر در سبک زندگی سنتی، اشتغال‌زایی، تورم و فصلی بودن مشاغل از جمله پیامدهای اجتماعی و اقتصادی بودند. نابودی منابع طبیعی در نتیجه ساخت‌وساز هتل‌ها و دیگر امکانات گردشگری، افزایش ترافیک و پراکندگی زباله‌ها در محیط در زمره پیامدهای منفی زیست‌محیطی قرار می‌گیرند. یافته‌های پژوهش لیو و وار (۱۹۸۶) در هاوایی نیز بیانگر آن است که ایجاد مشاغل، افزایش استانداردهای زندگی و سرمایه‌گذاری، بهبود کیفیت جاده‌ها و امکانات

1. Mastura Jaafar, Mostafa Rasoolimaneh & Safura Ismail
2. Sheikh Saleh Ahammed

عمومی از جمله مزایای گردشگری در ناحیه مورد مطالعه هستند. گسترش گردشگری پیامدهای منفی مانند افزایش هزینه‌های زندگی، افزایش جرم‌وجنایت و فحشا و مشکلات ترافیک را نیز به همراه داشته است. این مطالعه اهمیت رویکرد اجتماع‌محور برای سیاست‌گذاران را نشان می‌دهد. از آنجایی که در بین مطالعات پیشین، پژوهشی در محلات دربند و درکه شهر تهران درباره پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری انجام نشده، در این تحقیق برای بررسی پیامدهای مذکور در این محلات تلاش شده است.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر از روش کیفی استفاده شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات میدانی، مصاحبه نیمه سازمان یافته، مشاهده مشارکتی و غیر مشارکتی مورد استفاده قرار گرفت. جامعه مورد مطالعه، دو مقصد گردشگری پذیر دربند و درکه در شهر تهران بود و ساکنان بومی، صاحبان واحدهای پذیرائی و مسئولان محلی نیز مشارکت‌کنندگان پژوهش را تشکیل دادند. در این تحقیق برای انتخاب مشارکت‌کنندگان از نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد و بعد از مصاحبه با هجده نفر از ساکنان محلی در مشاغل مختلف، اشباع حاصل گردید. ۱۲ مصاحبه در محله دربند و ۶ مصاحبه در محله درکه انجام شد. در جدول (۲) مشخصات مشارکت‌کنندگان تحقیق بیان شده است. برای تحلیل داده‌های کیفی نیز از شیوه تحلیل مضمون^۱ استفاده شد. ابتدا پاسخ‌های افراد از طریق ضبط صدا و یادداشت‌برداری ثبت گردید.

یادداشت‌های میدانی برگرفته از مشاهدات نیز تهیه شد. سپس با بازخوانی مستمر و دقیق داده‌های به دست آمده، مفاهیم شناسایی و در ادامه با دسته‌بندی مفاهیم، مقولات تحقیق ساخته شد. مفاهیمی که بر موضوع واحدی دلالت می‌کردند، تشکیل یک مقوله را دادند. برای مثال تمام مفاهیم زیر بیانگر مقوله «آلودگی» هستند: فرسوده بودن وسایل حمل‌ونقل؛ نظافت ناکافی توسط رفتگران؛ حجم زیاد زباله‌ها در محیط. بعد از رفت و برگشت مداوم بین مجموعه داده‌ها، مفاهیم و مقوله‌ها، ۱۶۷ مفهوم، ۱۷ مقوله فرعی و ۴ مقوله اصلی شکل گرفت. در نهایت تحلیل مقولات در بخش یافته‌های تحقیق بیان گردید.

جدول ۲. ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان پژوهش

کد	جنس	سن	تحصیلات	شغل	محل سکونت	مدت سکونت در محله	مکان مصاحبه	جلسات مصاحبه	مدت مصاحبه
۱	آقا	۵۲ ساله	دیپلم	راننده تاکسی	در بند	۴۵ سال	میدان سربندی	۳	مصاحبه (۱) ۳۵ دقیقه مصاحبه (۲) ۱۰ دقیقه مصاحبه (۳) ۸ دقیقه
۲	آقا	۳۵ ساله	فوق‌دیپلم	پلیس آگاهی	در بند	۵ سال	کیوسک نیروی انتظامی	۲	مصاحبه (۱) ۳۰ دقیقه مصاحبه (۲) ۱۰ دقیقه
۳	آقا	۷۵ ساله	لیسانس	بازنشسته قضایی و کتابفروش	در بند	۷۵ سال	کتابفروشی	۲	مصاحبه (۱) ۳۰ دقیقه مصاحبه (۲) ۱۰ دقیقه
۴	آقا	۶۰ ساله	سیکل	صاحب قهوه-خانه	در بند	۵۰ سال	قهوه‌خانه	۲	مصاحبه (۱) ۳۰ دقیقه مصاحبه (۲) ۸ دقیقه
۵	آقا	۴۵ ساله	دکتر	دندانپزشک	در بند	۴۵ سال	مسجد جامع در بند	۱	مصاحبه (۱) ۲۰ دقیقه
۶	آقا	۲۸ ساله	سیکل	صاحب رستوران	در بند	۵ سال	رستوران	۱	مصاحبه (۱) ۲۰ دقیقه
۷	آقا	۳۲ ساله	دیپلم	صاحب رستوران	در بند	۳۲ سال	رستوران	۳	مصاحبه (۱) ۳۵ دقیقه مصاحبه (۲) ۱۰ دقیقه مصاحبه (۳) ۹ دقیقه
۸	خانم	۷۵ ساله	بی‌سواد	خانه‌دار	در بند	۷۵ سال	درب منزل	۱	مصاحبه (۱) ۲۵ دقیقه
۹	خانم	۵۸ ساله	ششم ابتدایی	خانه‌دار	در بند	۵۸ سال	درب منزل	۲	مصاحبه (۱) ۶۰ دقیقه مصاحبه (۲) ۷ دقیقه
۱۰	آقا	۴۰ ساله	دیپلم	صاحب رستوران	در بند	۴۰ سال	رستوران	۱	مصاحبه (۱) ۲۵ دقیقه
۱۱	آقا	۶۱ ساله	اول راهنمایی	مغازه‌دار	در بند	۶۰ سال	درب منزل	۱	مصاحبه (۱) ۳۰ دقیقه
۱۲	خانم	۳۶ ساله	لیسانس ریاضی	مدیر سرای محله در بند	در بند	۱۵ سال	سرای محله در بند	۱	مصاحبه (۱) ۳۵ دقیقه
۱۳	خانم	۳۹ ساله	دکترای فلسفه	مدیر سرای محله درکه	درکه	۱۰ سال	سرای محله درکه	۲	مصاحبه (۱) ۳۰ دقیقه مصاحبه (۲) ۹ دقیقه
۱۴	خانم	۳۲ ساله	دیپلم	مربی مهد کودک	درکه	۱۴ سال	سرای محله درکه	۳	مصاحبه (۱) ۲۵ دقیقه مصاحبه (۲) ۹ دقیقه مصاحبه (۳) ۱۷ دقیقه
۱۵	خانم	۵۰ ساله	دیپلم	خانه‌دار	درکه	۱۸ سال	مسجد جامع درکه	۱	مصاحبه (۱) ۱۵ دقیقه
۱۶	آقا	۸۰ ساله	ششم ابتدایی	خادم مسجد	درکه	۸۰ سال	کیوسک راهنمای درکه	۳	مصاحبه (۱) ۲۰ دقیقه مصاحبه (۲) ۱۱ دقیقه مصاحبه (۳) ۱۰ دقیقه
۱۷	آقا	۵۲ ساله	لیسانس هتلداری	صاحب کافه	درکه	۵۲ سال	رستوران	۳	مصاحبه (۱) ۲۵ دقیقه مصاحبه (۲) ۱۳ دقیقه مصاحبه (۳) ۱۰ دقیقه
۱۸	آقا	۵۸ ساله	دیپلم	صاحب کافه رستوران	درکه	۵۸ سال	رستوران	۳	مصاحبه (۱) ۴۵ دقیقه مصاحبه (۲) ۱۴ دقیقه مصاحبه (۳) ۱۱ دقیقه

منبع: یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش

دربند و درکه از محله‌های قدیمی شهر تهران هستند که به لحاظ تقسیمات سیاسی، جزء منطقه یک محسوب می‌شوند. دربند از دهکده‌های قدیمی شمیران است و در شمال باغ سعدآباد قرار دارد که از شمال به ارتفاعات البرز و ده پس‌قلعه، از جنوب به تجریش، از شرق به امامزاده قاسم و گلاب‌دره و از غرب به زعفرانیه محدود می‌شود (ستوده، ۱۳۷۱). بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰، جمعیت محله دربند ۹۸۲۵ نفر بوده که در مقایسه با سرشماری سال ۱۳۸۵، ۲۱۱ نفر افزایش یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸).

ساکنان دربند در گذشته، باغدار و کشاورز بودند و معیشت‌شان از باغ‌هایشان تأمین می‌شد. از چوب درختان افاقیا، نارون، چنار، تبریزی و آفرادر و پنجره می‌ساختند و حتی از درختان خشکیده هیزم فراهم می‌کردند و در مناطق اطراف می‌فروختند (معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، ۱۳۹۱ الف). کاخ موزه سعدآباد، باغ و گورستان ظهیرالدوله، آبشار سوتک، آبشار اوسون، آبشار دوقلو، دره ارس و پناهگاه شیرپلا از جمله جاذبه‌های دیدنی و جلوه‌های طبیعت زیبای دربند هستند که توجه بسیاری از گردشگران و کوه‌پیمایان را به خود معطوف کرده است.

درکه نیز یکی از قدیمی‌ترین و زیباترین محلات ییلاقی شمیرانات است. این روستا از شمال به رشته کوه توچال، از شرق به محله ولنجک، از غرب به کوه توچال و از جنوب به محله اوین محدود می‌شود (معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، ۱۳۹۱ ب). بر اساس آمارهای موجود در سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، محله درکه ۶۰۵۰ نفر جمعیت داشته است که در مقایسه با سرشماری سال ۱۳۸۵، ۲۳۰ نفر به جمعیت آن افزوده شده است.

ساکنان درکه در گذشته به کارهای گوناگونی مانند کشاورزی، دامداری، باغداری، مرغداری، آسیابانی، کار در معدن، کارگری و علف‌چینی از کوه مشغول بودند. جوراب‌بافی و طناب‌بافی نیز شغل عده‌ای از اهالی درکه بود (معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، ۱۳۹۱ ب). در حال حاضر، پذیرایی فعالیت اصلی این محله است. این فعالیت به منظور پاسخ به نیازهای تفریحی و تفریحی گردشگران شکل گرفته و باعث توسعه رستوران‌ها و استراحتگاه‌هایی شده است که به طور عمده در اطراف میدان و مسیر کوه متمرکز

شده‌اند (پاکدوست، ۱۳۹۰). موقعیت مناسب درکه، تنوع طبیعی، شیب مناسب، چشم‌اندازها، شرایط اقلیمی مطلوب و تأسیسات و تجهیزات ارتباطی موجب جذب گردشگران به این منطقه شده است (مؤیدی، ۱۳۸۸).

نتایج حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها نشان داد که حضور گردشگران در دربند و درکه پیامدهایی داشته که در چهار بخش اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و فرهنگی قرار می‌گیرند. همچنین روابط درهم‌تنیده‌ای بین این بخش‌ها وجود دارد؛ به طور مثال، ازدحام و شلوغی ناشی از تراکم خودروها و گردشگران علاوه بر ایجاد ترافیک در سطح محلات، منجر به اختلال در امدادسانی نیز می‌شود. در مورد وجود فرصت‌های کاری ایجادشده نیز ضمن توجه به بُعد اقتصادی آن، توجه به بُعد اجتماعی (که موجب مهاجرپذیری محلات می‌شود) نیز ضرورت دارد.

پیامدهای اقتصادی

درآمدزایی: در گذشته در محلات دامداری، باغداری، آسیابانی، استخراج یخ از کوه و فروش به سایر مناطق و کار در معدن سنگ رونق داشت و رستوران‌داری چندان رایج نبود. به تدریج مشاغل قبلی از بین رفتند و در حال حاضر اکثر اهالی به دلیل سود حاصل از رستوران‌داری، از این طریق امرار معاش می‌کنند. درآمدزایی برای رانندگان، مغازه‌داران محلی، رستوران‌ها و کارگران شاغل در رستوران، مهمترین پیامد اقتصادی رونق گردشگری است. مردی ۴۰ ساله صاحب یکی از رستوران‌های معروف دربند در این باره گفت: «گردشگرها برای واحدهای تجاری اینجا ایجاد درآمد می‌کنند. گردشگران خارجی که به اینجا میان برای اقامت به هتل آسون میرن، برای زیارت به امامزاده ابراهیم میرن. وقتی به رستوران و مغازه‌ها برای صرف غذا یا نوشیدنی مراجعه می‌کنند درآمدی هم نصیب اونا می‌شه».

اشتغال‌زایی: به دنبال حضور گردشگران و رونق گردشگری، نیاز به نیروی کار بیشتر برای ارائه خدمات، باعث جذب تعداد بیشتری از افراد در مشاغل مختلف شده است. صاحبان رستوران‌ها برای افزایش رضایت مشتری و بهبود کیفیت خدمات، نیرو جذب می‌کنند. از طرف دیگر اشتغال‌زایی، موجب مهاجرپذیری محلات شده که در نهایت منجر به دو قطبی شدن محله و حتی بروز تنش‌هایی بین ساکنان اصلی و مهاجران می‌گردد که در بخش اجتماعی توضیح خواهیم داد.

سودجویی صاحبان رستوران‌ها از گردشگران خارجی: هنگامی که گردشگران خارجی برای صرف غذا یا نوشیدنی به رستوران‌ها مراجعه می‌کنند، صاحبان برخی رستوران‌ها وجوه بیشتری از آن‌ها دریافت می‌کنند. این کار گاهی منجر به برخوردهایی میان صاحبان رستوران‌ها و گردشگران شده است. صاحب یکی از قهوه‌خانه‌های قدیمی دربند با سابقه سکونت طولانی در محله گفت: «رستورانای بالا به ظاهر و تیپ گردشگر خارجی نگاه می‌کنن و اجناس رو به قیمت بالا بهشون میدن. یه بار خارجیا برای غذا خوردن به رستوران‌های بالا رفته بودن که به خاطر گرفتن قیمت بالا با صاحب رستوران دعواشون شده بود».

درآمدهای کاذب پارکبانان: علت اصلی پیدایش این وضعیت، کمبود امکانات محله درکه است. به دلیل نبود پارکینگ برای پارک خودروهای گردشگران، افرادی از این موقعیت استفاده می‌کنند و در روزهای آخر هفته که جمعیت زیادی وارد محله می‌شود، از آن‌ها هزینه‌ای دریافت می‌کنند. البته نبود پارکینگ، پیامدهای اجتماعی و زیست‌محیطی دیگری مانند ترافیک سنگین در محله، دشواری عبور و مرور اهالی و نارضایتی آن‌ها را نیز به دنبال دارد که گاهی موجب اختلال در امدادسانی می‌شود.

تغییر منبع معیشت: منبع معاش محلات از گذشته تاکنون دچار تغییراتی شده که گردشگری در آن بی‌تأثیر نبوده است. در گذشته باغداری، دامداری، استخراج یخ از کوه و فروش به سایر مناطق، استخراج سنگ از معدن سنگ سبز، کار در شرکت علاءالدین و آوردن بار برنج و گردو از شمال مهمترین منابع درآمدی ساکنان بودند. به تدریج با رونق ساخت‌وساز، ارزش یافتن زمین و افزایش قیمت آن، باغداری از بین رفت و در حال حاضر تعداد معدودی از اهالی درکه باغداری انجام می‌دهند. ممانعت محیط‌بانی از حضور و چرای دام در محیط به دلیل از بین رفتن پوشش گیاهی، تبدیل منازل مسکونی به آپارتمان‌ها و افزایش قیمت زمین از جمله دلایل زوال دامداری در این ناحیه هستند.

پیامدهای زیست‌محیطی

توجه به محیط‌زیست: اقشار مختلفی مانند گردشگران خارجی، مسئولان، صاحبان واحدهای پذیرایی و تجاری، کوهنوردان و گروه‌های داوطلب دوستدار محیط‌زیست و اهالی به حفظ و پایداری محیط‌زیست توجه دارند که این امر موجب بهبود کیفیت محیط زیست می‌شود. گردشگران خارجی با روشن نکردن آتش، از بین نبردن درختان و پوشش گیاهی و نریختن زباله در آب رودخانه به محیط توجه می‌کنند.

جمع‌آوری زباله‌های رودخانه، نظافت معابر، ممانعت از ساخت‌وسازهای بی‌رویه و برخورد با متخلفان نیز از جمله اقدامات مسئولان است. صاحبان برخی واحدهای پذیرایی و تجاری دربند از طریق نظافت و جمع‌آوری زباله‌های اطراف رستوران و حتی بکارگیری کارگران شهرداری برای جمع‌آوری زباله رودخانه برای بهبود کیفیت محیط‌زیست فعالیت می‌کنند. کوهنوردان و گروه‌های داوطلب دوستدار محیط‌زیست، داوطلبانه با خرید کیسه زباله و توزیع آن‌ها بین گردشگران، زباله‌های موجود در کوه را جمع‌آوری می‌کنند. اهالی هر دو محله نیز با جمع‌آوری و حمل زباله‌ها به پایین کوه، بکارگیری کارگران شهرداری برای جمع‌آوری زباله‌ها و نظافت کوچه‌ها و نیز رعایت قوانین ساخت‌وساز به بهبود کیفیت محیط‌زیست کمک می‌کنند.

تلاش برای بهبود وضعیت بهداشتی رستوران‌ها: با رونق گردشگری، تغییر مشاغل و رو آوردن به رستوران‌داری، تعداد رستوران‌ها طی سال‌های اخیر افزایش یافت. کسبه برای کسب عواید اقتصادی بیشتر و تداوم آثار اقتصادی ناشی از حضور گردشگران، علاوه بر رسیدگی به وضعیت ظاهری رستوران، به دلیل بازدید واحدهای نظارتی مجبور به ساماندهی واحدها و رعایت بهداشت و استانداردها هستند و بر اساس مقررات تعریف‌شده فعالیت می‌کنند.

از طرف دیگر مصاحبه‌شوندگان در هر دو محله معتقد بودند دامنه آثار منفی حضور گردشگران در بُعد زیست‌محیطی به قدری گسترده است که پیامدهای مثبت آن به چشم نمی‌آید. در ذیل درباره هر یک از پیامدهای منفی بحث می‌شود.

آلودگی: در محلات چهار دسته آلودگی زمین، آب، آلودگی صوتی و آلودگی هوا مشاهده می‌شود. برخی از گردشگران داخلی با ریختن زباله‌ها در کوچه و خیابان موجب آلودگی زمین می‌شوند. البته بر اساس مشاهدات، برخی رستوران‌ها نیز زباله‌های خود را در محیط می‌ریزند. عدم جمع‌آوری زباله‌ها و نظافت ناکافی رفتگران نیز در آلودگی زمین مؤثر است. رستوران‌ها با رها کردن زباله‌ها در آب رودخانه، موجب آلودگی آب می‌شوند. نبود پارکینگ، ازدحام خودروهای شخصی و سواری منجر به ترافیک می‌شود و با بوق زدن و صدای بلند ضبط خودروها، آلودگی صوتی به وجود می‌آید. همچنین با سروصدای گردشگران و ایجاد مزاحمت برای اهالی و سروصدای کارگران رستوران‌ها برای جلب مشتری، این آلودگی تشدید

می‌شود که منحل آسایش اهالی ساکن در محلات است. آلودگی هوا نیز با استفاده از وسایل حمل‌ونقل به وجود می‌آید و تراکم خودروها و ترافیک آن را تشدید می‌کند.

لطمه به پوشش گیاهی: برخی از گردشگران با شکستن شاخه‌های درختان برای روشن کردن آتش، پرت کردن تنه بریده شده درختان در محیط پیرامون، چیدن و خوردن میوه درختان موجب آسیب به درختان و تخریب باغ‌ها می‌شوند. برخی صاحبان واحدهای پذیرایی نیز با ساخت‌وساز در مناظر طبیعی و در برخی موارد با افزایش طبقات واحدهای خود برای جذب بیشتر گردشگر، موجب نابودی پوشش گیاهی می‌شوند. عدم برخورد با متخلفانی که به ساخت و سازهای بی‌رویه می‌پردازند، در نابودی پوشش گیاهی و درختان مؤثر است. با ساخت‌وسازهای بی‌رویه، تغییراتی نیز در بُعد کالبدی ایجاد می‌شود.

لطمه به حیات‌وحش: در سال‌های بسیار دور پوشش جانوری موجود در محله درکه شامل گرگ، روباه، پلنگ، شغال و ... بود که متأسفانه به دلیل شکار از سوی گردشگران عمدتاً شکارچی، برخی از این گونه‌ها از بین رفتند. در محله دربند نیز ممانعت محیط‌بانی از حضور و چرای دام در محیط، افزایش قیمت زمین و تبدیل منازل مسکونی به آپارتمان‌ها موجب از بین رفتن دامداری شد.

تغییرات کالبدی: با عدم رعایت مقررات ساخت‌وساز، و ساخت‌وساز بی‌رویه در مناظر طبیعی، از بین رفتن پوشش گیاهی و تغییر در بافت طبیعی و کوهستانی توسط صاحبان رستوران‌ها پدید می‌آید. راننده تاکسی خط دربند- تجریش درباره این موضوع گفت: «برای جذب بیشتر گردشگر، رستوران و کافه‌ها سعی می‌کنند واحدهای خودشان چند طبقه کنند، به همین خاطر ساخت‌وساز اینجا به صورت عمودی و افقی زیاد شده». با افزایش جمعیت گردشگران و رفت‌وآمدها نیز قسمتی از محیط تخریب یا نابود می‌شود.

تغییر کاربری اراضی: موقعیت مناسب، آب‌وهوای مطلوب، تغییر سبک زندگی روستایی به شهری، تغییر مشاغل و منابع معیشتی، مهاجرت، توسعه گردشگری و افزایش تعداد گردشگران، افزایش قیمت زمین و انگیزه‌های اقتصادی از جمله دلایل تغییر کاربری اراضی در محلات هستند، به گونه‌ای که به تدریج با کاهش فضای باغی و افزودن به فضای مسکونی، کاربری اراضی باغی به نفع ساخت‌وساز واحدهای مسکونی در محلات تغییر یافته است. با افزایش تعداد گردشگران در محلات، واحدهای پذیرایی نیز افزایش یافتند. اشتغال جوانان و اهالی در این رستوران‌ها جنبه مثبت وضعیت مذکور است. البته برخی

رستوران‌ها در طول زمان کم‌کم فعالیت خود را توسعه داده و اراضی حریم رودخانه را نیز به تصرف در-آورده‌اند.

پیامدهای اجتماعی و فرهنگی

تعاملات اجتماعی: گردشگری در کنار پیامدهای اقتصادی و زیست‌محیطی، بر الگوهای اجتماعی منطقه نیز مؤثر بوده و تغییراتی را در زیست اجتماعی ساکنان ایجاد کرده است. با تعامل جوامع میزبان و مهمان، جامعه میزبان به ویژگی‌های گردشگران خارجی آگاهی می‌یابد و با مشاهده رفتارهای آنها، نگرش‌ها تغییر می‌کند. راننده‌ای که به اقتضای شغلش با گردشگران تعامل داشت، در این باره گفت: «به بار دوربین به مسافر تو ماشینم جا مونده بود، بعداً که مسافر خارجی سوار کردم دوربین رو به من داد و برای خودش بر نداشت. حالا اگه به ایرانی بود این کارو نمی‌کرد. فهمیدم ایرانی با خارجی چقدر فرق داره».

در تعاملات اجتماعی، تلاش جامعه میزبان، رفتار مناسب با گردشگران بوده است. برای نمونه برخی از اعضای جامعه میزبان در هر دو محله به یادگیری زبان انگلیسی رو آورده‌اند. ورود گردشگران و گسترش تعاملات اجتماعی موجب شده است تا برخی از افراد مورد مطالعه متناسب با شغلی که در آن فعالیت می‌کنند، به مطالعه متون مهمان‌داری و نحوه برخورد با گردشگران ترغیب شوند.

ناهنجاری‌های اجتماعی: با حضور گردشگرانی با فرهنگ‌های مختلف در یک جامعه، ممکن است آسیب‌هایی رواج یابد. زیرا گاهی در بین جامعه مهمان، افرادی هستند که به صورت مختلف هنجارشکنی می‌کنند. برخی گردشگران داخلی با مصرف مشروبات الکلی، مزاحمت برای نوامیس، درگیری و انجام رفتارهای نامناسب موجبات نارضایتی اهالی را فراهم کرده‌اند، تا جایی که آن‌ها حضور گردشگران را دارای تأثیری منفی در هر دو محله مطرح کردند. اهالی نیز در برابر ناهنجاری‌های برخی گردشگران، تمهیداتی نظیر تذکر برای روشن نکردن آتش، کشیدن سیم خاردار برای عدم ورود به باغ و در برخی موارد هم برخورد با گردشگران را در پیش گرفته‌اند. سودجویی برخی رستوران‌دارها از گردشگران خارجی به صورت فروش اجناس با قیمت بالا به آن‌ها، تضییع حقوق رانندگان خط تاکسی توسط رانندگان خودروهای شخصی به صورت سوار کردن گردشگران و عدم رعایت صفی که رانندگان در آن ایستاده‌اند و سرقت لوازم گردشگران خارجی و داخلی، برخی از مصادیق این نوع رفتارها در جامعه میزبان هستند. این اقدامات

ممکن است موجب بدبینی و ذهنیت منفی گردشگران خارجی به ایرانیان شود و در عدم تمایل به بازدید مجدد و عدم توصیه به دیگران برای بازدید از ایران تأثیر بگذارد.

مهاجرپذیری: با تغییر ساختار شغلی و رو آوردن به رستوران‌داری، فرصت‌های کاری مختلفی به وجود آمد که نیاز به نیروی کار بیشتری را برای ارائه خدمات به گردشگران ایجاد می‌کرد. از این رو مهاجرانی از مناطق مختلف با قومیت‌های گوناگون وارد محلات شدند. مهاجران که به لحاظ اقتصادی بیشتر از قشر ضعیف هستند و در شرایط چندان مناسبی زندگی نمی‌کنند، با مقایسه خود با افراد بومی ساکن در محله به تفاوت وضعیت و سطح زندگی خود و آن‌ها پی می‌برند که این تفاوت، باعث بروز مسائل مختلفی مانند احساس تبعیض، محرومیت و طرد می‌شود و گاه نیز ممکن است درگیری‌ها و تضادهایی بین آن‌ها و بومیان پدید آید.

ازدحام و شلوغی: ازدحام گردشگران به ویژه در فصول اوج حضور آن‌ها در منطقه، موجب از دست رفتن آسایش مردم محلی و رنجش و بیزاری آن‌ها از گردشگری می‌شود. با تراکم و ازدحام خودروهای سواری و شخصی اهالی و گردشگران، آلودگی صوتی و هوا، ترافیک و شلوغی ایجاد می‌شود و به دلیل نبود پارکینگ و پارک خودروهای گردشگران در کوچه و خیابان‌های محلات، اهالی در رفت‌وآمدهای خود دچار مشکل می‌گردند. همچنین افزایش جمعیت گردشگران داخلی و خارجی به ویژه در روزهای آخر هفته، باعث تغییرات کالبدی و گاهی نیز تخریب یا نابودی قسمتی از محیط می‌شود.

امنیت: از دیگر مقوله‌های حوزه اجتماعی است و مشارکت‌کنندگان درباره تأثیر گردشگری در امنیت محلات، نظرهای مختلفی داشتند. برخی از ورود گردشگران به محله و انجام رفتارهای نامناسب، کمتر احساس امنیت می‌کردند. ساکنان روستای پس‌قلعه دربند تمهیداتی را در برخورد با رفتارهای نامناسب گردشگران به کار گرفته و به گفته آنها وضعیت امنیت در مقایسه با چند سال گذشته بهتر شده بود. در محله درکه نیز به دلیل رسیدگی اهالی به مسائل و مشکلات، گردشگران در امنیت محله خللی ایجاد نکرده بودند.

تبادل فرهنگی: تبادل فرهنگی جامعه میزبان و مهمان در آشنایی مردم بومی با نحوه زندگی سایر مردم نقش داشته و از طریق ورود گردشگرانی با فرهنگ‌های متفاوت ایجاد شده است. این آشنایی تبعاتی مانند

یادگیری رفتارهای مطلوب و نامطلوب گردشگران را نیز به همراه داشته است. یکی از مصاحبه‌شوندگان درباره این موضوع گفت: «خارجیا خیلی آدمای تمیزی هستن و به محیط‌زیست خیلی اهمیت می‌دن. ندیدم چیزی بخورن یا دست‌شون باشه و بریزن زمین، اگر توی مسیر آشغال ببینن برمی‌دارن و اگر کیسه نداشته باشن تا برسن به سطل دست‌شون نگه می‌دارن».

زبان: با ورود گردشگران خارجی از نواحی مختلف، برخی افراد برای سهولت در ارتباط با گردشگران خارجی به یادگیری زبان انگلیسی پرداخته‌اند. صاحب رستورانی نزدیک هتل آسون دربند بیان کرد: «خود من به خاطر اینکه رستورانم به هتل آسون نزدیک و گردشگران خارجی زیادی به اینجا میان، به اصرار کارگرم مجبور شدم زبان انگلیسی رو یاد بگیرم و الان راحت باهاشون صحبت می‌کنم».

تضاد فرهنگی: در کنار پیامدهای مثبت فرهنگی، نمی‌توان سایر پیامدهای حضور گردشگران را نادیده گرفت. گردشگران با ورود به سایت‌های گردشگری، فرهنگ خود را به همراه می‌آورند. این تأثیر برای جوامع با بافت سنتی و مذهبی، آزاردهنده است و منجر به تضاد فرهنگی و عقیدتی بین جوامع می‌شود. ایجاد مزاحمت برای اهالی و برخی رفتارهای گردشگران، موجب رنجش ساکنان می‌شود که به دنبال آن جامعه‌میزبان تمایلی به توسعه گردشگری در محله ندارد. در تحقیق حاضر برخی رفتارهای نامناسب گردشگران منجر به بروز تضادهایی شده است. مدیر محله درکه درباره این موضوع گفت: «درکه یه محله با بافت سنتی و مذهبی. آدمایی داریم که پایبند و اکثراً سادات هستن. متأسفانه گردشگران داخلی که میان از لحاظ نحوه پوشش متمایز از محله هستن و پوشش بدی دارن؛ این قضیه برای اهالی آزاردهنده است و باعث نارضایتی اونا می‌شه». خانم چادری مُسنی از محله دربند گفت: «خارجیا با روسری بلند و مانتوی پوشیده به اینجا میان و خیلی پوشش خوبی دارن. ایرانیا با لباسای کوتاه که هیچ شباهتی به مانتو نداره به اینجا میان که اصلاً خوب نیست».

نتیجه‌گیری

توسعه گردشگری در محلات مذکور پیامدهایی داشته است. اشتغال‌زایی و درآمدزایی به عنوان مهمترین پیامدهای اقتصادی توسعه گردشگری، در مطالعات داخلی و خارجی متعدد مورد بحث قرار گرفته که نشان‌دهنده اهمیت این جنبه از گردشگری است. با تغییر مشاغل، افزایش قیمت زمین و تعداد گردشگران

و رو آوردن ساکنان به رستوران‌داری، کاربری اراضی تغییر کرد. با افزایش تعداد رستوران‌ها و نیاز به نیروی کار، ورود افرادی با قومیت‌های مختلف به محلات در کنار اشتغال‌زایی موجب مهاجرپذیری محلات شد. تغییر کاربری اراضی جنبه دیگری است که وفاق بر سر آن در محورهای تحقیقات پیشین وجود داشته است. اما تعامل اجتماعی جامعه میزبان با گردشگران و افزایش مطالعه در حوزه گردشگری از پیامدهای اجتماعی گردشگری در محلات است. گردشگری در کنار پیامدهای مثبت، پیامدهای دیگری مانند افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی از جمله مصرف مشروبات الکلی، مزاحمت برای نوامیس، دعوا و درگیری و لطمه به پوشش گیاهی را داشته است. ناهنجاری‌های مذکور بر احساس امنیت اهالی از حضور گردشگران تأثیر گذاشته است. تأکید مصاحبه‌شوندگان بر ناهنجاری‌های اجتماعی گردشگران داخلی نشان‌دهنده اهمیت این موضوع در بین سایر پیامدهای منفی است. همچنین مهاجرپذیری محلات با جذب نیرو در واحدهای پذیرایی به وجود آمده و موجب دو قطبی شدن محله و گاه بروز تضاد نیز شده است. ازدحام گردشگران به ویژه در فصول اوج مراجعه به منطقه، موجب از دست رفتن آسایش مردم محلی و رنجش و بیزاری آن‌ها از گردشگری شده است. پیامد این ازدحام، افزایش ترافیک در محلات نیز است.

برخی محققان توسعه گردشگری را پدیده فرهنگی معرفی کردند که فرصت کافی برای تبادل فرهنگی بین گردشگران و مردم محلی را فراهم می‌کند. بر این اساس، تبادل فرهنگی به عنوان اولین پیامد مثبت، موجب آشنایی با نحوه زندگی سایرین و یادگیری رفتارهای مطلوب و نامطلوب از گردشگران شده است. یادگیری زبان انگلیسی در بین برخی صاحبان واحدهای پذیرایی، کارگران شاغل در رستوران‌ها و ساکنان بومی دو محله برای سهولت در ارتباط با گردشگران خارجی پیامد فرهنگی دیگر است.

آلودگی آب، آلودگی زمین، آلودگی صوتی و آلودگی هوا، چهار دسته آلودگی هستند که با اقدامات نامناسب گردشگران و برخی از صاحبان واحدهای پذیرایی به وجود می‌آیند. شکستن و بریدن تنه درختان، چیدن و خوردن میوه درختان، ورود به حریم باغ‌ها بدون اجازه، ساخت‌وساز در مناظر طبیعی، قطع درختان، بی‌توجهی به ساخت‌وسازها و عدم برخورد با متخلفان باعث لطمه به پوشش گیاهی شده‌اند. با افزایش تعداد گردشگران، ممانعت محیط‌بانی از چرای دام در محیط، تغییر سبک زندگی و شکار از سوی گردشگران شکارچی، برخی گونه‌های جانوری از بین رفتند و برخی نیز کاهش یافتند. تغییر کاربری

اراضی و تغییرات کالبدی که با افزایش ساخت‌وسازهای بی‌رویه، تخریب پوشش گیاهی و تغییر در بافت طبیعی و سنتی همراه است، در هر دو محله وجود داشت.

صاحبان واحدهای پذیرایی که در راستای نیازهای گردشگران فعالیت می‌کنند و منافع اقتصادی عایدشان می‌شود، با بیان آثار اقتصادی در کنار سایر پیامدها، تمایل خود را به توسعه بیش از پیش گردشگری اعلام کردند. ساکنان بومی در کنار پیامدهای مثبت حضور گردشگران، همواره پیامدهای منفی در سه حوزه را یادآور می‌شدند و تمایلی به ورود گردشگران به این محلات نداشتند. مدیران محلات نیز آثار اقتصادی مثبت را ذکر کردند و همچون صاحبان واحدهای پذیرایی مایل به ورود گردشگران بودند و توسعه گردشگری را عاملی در بهبود وضعیت اقتصادی محلات بیان کردند.

منابع

- امینی، عباس و زیدی، زهرا. (۱۳۹۴) «تأثیرات فرهنگی گردشگری در مناطق روستایی از دید جامعه محلی (مطالعه موردی: روستای ایبانه)». فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۳۰(۲)، ۳۲-۱۳.
- پاکدوست، نوشین. (۱۳۹۰). «ساماندهی و توسعه فعالیت‌های مرتبط با فضاهای تفرجگاهی در شمال تهران، مورد مطالعه: رود-دره درکه». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران.
- تقدیسی، احمد، تقوایی، مسعود، و پیری، سیامک. (۱۳۹۱). «تحلیلی بر نگرش جامعه‌میزبان به اثرات اجتماعی- فرهنگی گردشگری شهرستان دالاهو». مجله علمی تخصصی برنامه‌ریزی فضایی، ۲(۱)، ۱۴۰-۱۲۱.
- حسنوند، حمید. (۱۳۹۲). «بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی ورود گردشگران به نواحی روستایی کهمان از توابع شهرستان سلسله». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- ستوده، منوچهر. (۱۳۷۱). *جغرافیای تاریخی شمیران*. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی. جلد یک.
- سجادی، اشرف و احمدی، فاطمه. (۱۳۹۲). «ارزیابی اثرات گردشگری روستایی شهرستان فومن از دیدگاه جامعه روستایی». فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری، ۸(۲۳)، ۱۷۵-۱۵۵.
- شفیعی، زاهد و محمدی، امین. (۱۳۹۳). «بررسی تأثیرات توسعه گردشگری بر جامعه‌میزبان (نمونه موردی شهر چادگان)». فصلنامه جغرافیای سرزمین، ۱۱(۴۱)، ۹۰-۷۷.
- کریمی، محبوبه. (۱۳۹۰). «بررسی نگرش جامعه‌میزبان به اثرات توسعه گردشگری، مطالعه موردی: نیاسر کاشان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

- مرکز آمار ایران (۱۳۹۸). سرشماری سال ۱۳۹۰ و ۱۳۸۵. تهران: مرکز آمار ایران.
- معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران. (۱۳۹۱ الف). *محلّه‌ی ما: دربند*. تهران: تندیس شب.
- معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران. (۱۳۹۱ ب). *محلّه‌ی ما: درکه*. تهران: تندیس شب.
- مؤیدی، محمد. (۱۳۸۸). «استفاده از طراحی شهری برای ارتقا سطح گردشگری درکه، نمونه موردی: طراحی محدوده میدان درکه». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده شهرسازی دانشگاه تهران.

- Ahammed, Sh. S. (2010). "Impact of tourism in Cox's Bazar, Bangladesh". Thesis, Nort South University, Bangladesh.
- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C., & Vogt, Ch. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056-1076.
- Jaafar, M., Rasoolimanesh, M., & Ismail, S. (2015). Perceived sociocultural impacts of tourism and community participation: A case study of Langkawi Island. *Tourism and Hospitality Research*, 1-12.
- Long, Y. (2010). *The social impacts of tourism development on Hainan Island*. Vaasan Ammattikorkeakoulu, University of Applied Sciences.
- Liu, J. C., & Var, T. (1986). Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. *Annals of Tourism Research*, 13(2), 193-214.
- Turker, N. (2013). Host community perceptions of tourism impacts: A case study on the world heritage City of Safranbolu, Turkey. *Revista de cercetare si interventie sociala*, 43, 115-141.
- Wang, Y., & Pfister, R. E. (2008). Residents' attitudes toward tourism and perceived personal benefits in a rural community. *Journal of Travel Research*, 47, 84-93.